

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Orator Christianvs Caroli Regii E Societate Iesv

Reggio, Carlo

Romæ, 1612

Partes concionum, & Exordiorum ratio. cap. 6.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68672](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68672)

Partes Concionis & Exordiorum ratio. Cap. VI.

Partes Orationis quas integrantes vocamus quanquam ad inuentionem aliquo modo pertineant, cum in singulis partibus inuentionem rerum locum habeat, quia tamen ordinem ex sese continent, & efficiunt, ad dispositionem merito referuntur. Solent autem ab artis Rhetoricæ professoribus enumerari sex orationis partes, Exordium, Propositio, cui annectitur Diuisio, Narratio, Confirmatio, Confutatio, Peroratio, sapienter autem docet Aristoteles ex his partibus, necessarias, dumtaxat propositionem ac probationem, ceteras interdum pro ratione Orationum posse abesse: quod multo magis est verum in Ecclesiasticis huius tractatibus nostris, in quibus raro habet locum narratio, quæ proprie distincta pars sit: rarius confutatio, sæpe & superuacaneum Exordium est, cum res ipsæ de quibus agitur materia sua tam graues sint, vt ipsæ per se & attentum, & beneuolum, & docilem satis reddant auditorem, quarum rerum gratia exordia præmitti solent. His adde quod & Aristoteles, & Cicero & alij in deliberationibus, quo plerumque in genere nos versamur, eandem ob causam quod auditor suapte sponte paratus accedat, aut nulla exigant exordia, aut quam breuissima. Itaque multo frequentius licebit nobis exordia abstinere. Si quis etiam ab Euangelij narratione alicubi incipiendum censeat, illa loco exordij satis est, vt scilicet post breuè paraphrasim propositis capitibus rei explicandæ, statim confirmationem aggrediatur. Patres sapissimè nullo vtuntur, Sanctus autem Chrysost. etiam purgare se aliquando coactus est, quod longioribus vteretur. Sunt qui docent. Exordium post totam præparatam concionem excogitandum esse, quia cum debeat esse ex proprijs, & nasci ex visceribus causæ, melius poterit cõtioni aptari, ita videtur sentire Antonius seu Cicero, secundò de Orat. quanquam Fabius id ait debere obseruari quantum ad inuentionem, vt post alia omnia inuenta de exordio cogitentur, quamuis primo loco scribendum putet exordium. Nostrorum concionum exordia maximè eo diriguntur, vt dociles faciant Auditores, tamen etiam beneuolentia & attentio sæpe captanda est.

Exordium debet esse breue. Est enim vitium facile, cuius notabile prolixitas eius. Præterea etiam inde præfagiunt ipsam concionem longiorem futuram quod attentioni & beneuolentia

Exordium nõ
semper ne-
cessarium.

An exordium
parandum an-
te alias par-
tes.

Breue.

tia

- Proprium.** *tiæ conciliandæ multum solet officere. Debet esse proprium, vt iam dicebam, & ex causâ visceribus natum, non commune omnibus concionibus, seu vulgare, sed bene coherens materiæ tractandæ, & non separatum, sed quod eius dignitatem & utilitatem aperiat. Contra quâ faciunt multi qui volumina exordiorum habent, ex quibus modo hæc, modo illa suis concionibus assuunt; Debet esse graue, modestum, ac verecundum, nam sese audacem statim ostendere, vitium est contra naturam exordij abalienans auditores, cum facere beneuolos debeat. Nam cum omne vitium in Concionatore offendat, maximè offendit audacia, quia argumentum est ipsum de se alte sentire, & auditores quasi turbam contemnere. Cicero exordium inquit sententiarum & granitatis plurimum debet habere, & omnino omnia quæ pertinent ad dignitatem in se continere, proptereaque id optimè faciendum est quod oratorem auditori maximè commendat, splendoris & festiuitatis & concinnitudinis minimum, propterea quod ex his suspicio quædam apparatoris, & artificiosæ diligentia nascitur quæ maximè orationi fidem, Oratori adimit authoritatem. Sic Cicero; quid nos dicemus, momenti habere in Concionatore Christiano, si tantum Cicero habere in ciuili oratore existimauit? tamen videmus iam apud multos peruersum quandam morem inductum, vt exordia sint omnino magnificentia elocutionis adornata, nitore sententiarum egregiè perpolita, verba sonora, & sesquipedalia contineant, & multo ornatiora, & magis apparatus quàm reliquæ sint concionis partes, vt videantur exordia, apud aliquos solum ad speciosam fieri ostentationem, & esse holosericum quoddam late splendens frustum, vulgari panno assutum, denique in atrum desinens piscem, mulier formosa supernè. Videtur autem vtile in exordio sub finem significare quem fructum ex ea concione colligere oporteat, sibi quæ & populo scopum qui spectandus sit, a Concionatore præstitui, quod supra monuimus, nec piguit vt rem magni momenti in memoriam iterum reuocare, vt hoc ipsum in concione ipsa reuoluat sapius mente, quod & fieri potest per apostrophem ad Deum petendo vt ad eum scopum omnes præparet ac perducatur.*
- Loci Exordiorum.** *Loci ex quibus exordia solent duci sunt, res ipsa de qua agendum est, ostendendo eius dignitatem ac necessitatem, & quid eius cognitio nobis emolumenti sit allatura, ratio temporis, loci, personarum quæ sunt audituræ, persona dicentis. A circumspectantia personarum. Greg. Nazian. facturus verba de cura pauperum*
- Lib. 1. de Inuen.**
- In eos qui nimis ornate exordiuntur.*

perum habenda initium sumit: Viri inquit fratres & commenda-
 di, omnes enim pauperes sumus, ac diuina gratia indigi, ta-
 meti alius aliu præcedere videatur, hunc de pauperum amo-
 re sermonem accipite. Chrystomus à loco Flauiani Episcopi
 orditur laudem, quoties, ait, ad Sedem hanc derelictam & ma-
 gistro vacuam respicio, simul & doleo, & gaudeo, doleo quod
 abesse video patrem, gaudeo quod pro salute nostra profectus
 sit: A laude vel gratiarum actione. Chrysoft. saepe in suis homi-
 lijs laudat auditores, quod alacriter ad res diuinas audiendas
 conuenirent. Sape etiam exorditur à laudatione Sacrae scriptu-
 ra, quam nunc dicit esse epistolam Dei ad nos missam, inde col-
 ligens quo pacto audienda sit: nunc pretiosum thesaurum, nunc
 spirituale conuiuium. Est locus hic à laude Sacrae scripturae &
 Verbi diuini grauis & vtilis, & saepe aptus. Potest autem in-
 terdum ipse diuinus Scriptor ex quo concionis thema desumi-
 tur, laudari. D. Petrus prædicaturus Christum, multitudini tu-
 multuanti, non statim incipit à prophetia loelis, sed prius remo-
 uet falsum rumorem, à quibusdam sparsum eos qui varijs lin-
 guis loquebantur multo plenos delirare. Viri, ait, Iudæi & qui
 habitatis Hierusalem (hac appellatione captat beneuolentiam,
 erat enim hæc popularis appellatio) notum vobis sit & auri-
 bus percipite verba mea, sic attentionem facit, non enim hi ebrj
 sunt. Ab aliquo interdum euentu incipitur, nonnunquam ab im-
 pedimento quo minus auditores prompto animo audiant, sub-
 mouendo illud statim in exordio sicut fecit D. Chrysoft. in ho-
 mil. quod nemo læditur nisi à se ipso, quia enim quod erat tra-
 ctaturus videbatur paradoxum & improbabile, ob id hinc exor-
 dium sumens ita loquitur. Scio quod crassioribus quibusque &
 presentis vitæ illecebris inhiantibus nouus videatur hic sermo
 noliter ac mirus, & deridebunt nos fortasse, si tamen paululum
 nobis patientiæ tribuant hi quibus absurda videntur quæ lo-
 quimur, ipsi postmodum palinodiam canent. Sic acturus contra
 frequentiam iurandi, sumit initium ex Christi verbis, Sit, ait, ser-
 mo vester est, est, non, non, vt inter Christianos tanta sit fides
 tantaque simplicitas, vt nunquam sit opus iureiurando. nisi ad
 necessitatem veritatis, reuerentia adigamur. D. Basilijus popu-
 lum exhortaturus ad placandum Deum iratum incipit ab illa
 sententia. Leo rugiet quis non timebit? Deus locutus est, &
 quis non prophetabit? Aliquando aliqua prophetia, seu figura
 veteris testamenti breuiter accommodata rebus tractandis lo-
 cum exordij habere poterit. Non nunquam aliquod axioma,
 L 1 & com-

Homil. 3.
ad pop.
Anth.

Hom. 1. in
Genes.

Act. 2.

Hom. ne-
mo ladi-
tur, nisi
à seipso.

Orat. de Iu-
ramento.

Amos 3.

& communis doctrina Theologorum, aut Philosophorum si ad rem valde faciat, vel etiam commune prouerbum idem presbit modo non sit sententia difficilis aut longa. Non tamen placet vt exordium sumatur ab aliqua fabella, vel faceta quapiam re, cum debeat habere plus grauitatis, quam leporis & festiuitatis. Nonnunquam in causa graui, & tragica principium sumi potest ex abrupto, sicut Dauid. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? & alibi: Quid gloriaris in malitia qui potens es in iniquitate? Isaias ab exclamatione & contestatione cœli & terræ orditur in re grauissima. Audite cœli & auribus percipe terra, filios enutriui, &c. Potest exordium sumi ab aliqua parabola, vel exemplo, vel historia. Si velimus hortari vt peccatum vel contagium mali statim propellamus à nobis, referri poterit historia ex Actibus de vipera manui Pauli adhaerente, quam ille statim in igne excussit, ita nos principium veneni à nobis abijciamus antequam cor & viscera penetret. Hodie solet esse maximè vsitatum ab aliqua similitudine principium concionis facere, quæ faciat ad rei tractandæ modam explicationem V.g. in die Sexagesimæ vbi Euangelium est de verbo Dei, possum dicere meritò Verbum Dei in scripturis, alias comparari pluuiæ, igni, malleo, &c. hodie verò semini. In die Purificationis possum ostendere historiam huius diei representare nobis cœlum quoddam vbi Christus velut Sol clarissimus splendeat, Luna Maria, stellæ Simeon & Anna prophetissa. In prima Dominica Aduentus sicut quæ in morte hominis contingunt, non solum terrent infirmum, sed etiam circumstantes, ita in mundi consumatione &c. In festo S. Crucis posset introduci similitudo de Insignibus principum, quæ ipsorum causa & respectu honorantur, Christi autem insigne, crux est. In die primo Quadragesimæ Chrysostr. sic orditur. Iucundum quidem est nautis ver, iucundum etiam agricolis, sed neque nautis, neque agricolis ita iucundum est veris tempus, vt his qui philosophari volunt, iucundi sunt ieiuniorum dies, spirituale animarum ver, & fidelissima tranquillitas, non tamen placet vt eandem semper teneamus exordiendi formam, vt faciunt quidam semper ab simili ordientes. Qui solent vt introductione in concionibus possunt eam loco exordij adhibere, sicut idem Chrysostr. interpretatur psal. ad te Domine leuavi oculos meos, exordium sumit ab eo quod vtile sit premi aduersitatibus. In festo dedicationis templi possum ordiri à cultu Dei ad id enim templa sunt ædificata. Quando conciones sunt de Euangelio pos-

Exordium ex abrupto.

Psal. 2.

Psal. 51.

Cap. 1.

Act. 28.

Exordium ex similitudine.

Luc. 8.

Hom. 2. in *Genesim.*

Psal. 122.

sane loco exordij colligi summa capita totius Euāgelij, vel cer-
 tē ea quæ explicanda suscipiuntur. Eset etiā bona exordij for-
 ma si in ipso exordio fieret ratiocinatio quædam Rhetorica cō-
 stans ex propositione, ratione, assumptione confirmata ratione,
 & conclusione, præsertim quando huiusmodi argumentatio es-
 set quasi quædam introductio parans viam ad quæstionem no-
 stram, & statum ipsius concionis. Denique commodus & faci-
 lis exordij modus est paucis aliquot sententijs grauiter enun-
 ciatis, ea quæ tractanda sunt describere breuiter, ac dilucidē
 adhibita aliqua figura Rhetorica, & significando in illa dictio-
 ne aliquod saltem principiū motus, ad quod valebit si aliquan-
 do ad Deum precantiuncula, vel ad B. Virginem vel Sanctorum
 aliquem adiungatur: Nonnunquam habebit locum exordij ip-
 sa simplex propositio, vel diuisio futuræ concionis, quod in con-
 cionibus ad principes magnos, & auditores admodum sapien-
 tes solet sæpe laudari. Duo vel tria hodie tractabimus expli-
 cando illa, & paucula verba addendo si opus sit ad attentionē
 conciliandam. D. Chrysost. sæpe loco exordij ponit simplicem
 propositionem rei de qua est acturus. Homil. quæ est de humi-
 litate. Ne altum sapiamus, inquit, o homines, ne inflemur, cum
 simus cinis, & puluis, fumus & umbra; Homilia contra dedi-
 tos delicijs, dicam, ait quot molestias habeant delicijs inhæren-
 tes. Insinuationes, vt Rethores vocant in exordijs nostris lo-
 cum per raro habent. In genere tamen purgatiuo sæpe sunt ne-
 cessariæ, præsertim cum apud infideles dicendum est, hi enim
 quoniam præoccupati sunt prauis opinionibus, voluntate quo-
 que plerumque ab Oratore alieni, prudenti insinuatione sunt
 preparandi, vt & beneuole audire velint, & animum interim
 velut in æquo constituent iudicaturi cum audierint. Ad quæ
 efficaciter præstanda nihil validius quidem dici posse credide-
 rim quā id quod sæpe inculcamus, quia valet ad omnia vt Con-
 cionator charitate Christi plenus sit, illa docet, illa vrget, illa
 efficit, ex pleno enim & æstuanti pectore emicant flammæ, quæ
 obuia quæque corda apprehendunt, verèq; replicatur illud, si
 vis amari, ama. Sunt interdum necessariæ insinuationes apud
 ipsos quoque fideles si agendum sit aduersus aliquod vitium,
 quod vel latè pateat, vel inueteratum sit, vel non perinde asti-
 metur vt debet, vt si factiones in Ciuitate essent, vel cum osten-
 dendum est iniuriam condonare maximi animi, maximèq; ho-
 nestam rem, & gloriosam esse. Si qua re populum Conciona-
 tor offendisset, vel alia causa haud satis haberet propitium,

L 1 2 magne

Homil. ad
Pop. Ant.
38.Ad Pop.
Ant. 55.Homil.
Insinuatio.quædam
quædam

magnæ est prudentiæ, videre quomodo satisfaciendum sit. Sæpe enim ipsum de ea re silentium, & constantia in prosequendâ concionibus animo simplici, atque composito genus est infimationis acerrimum, & artificium sapientia Christiana dignissimum.

Stylus exordij, non fit nimis elaboratus.

Compositio ac stylus exordiorum debet habere genus dicendi moderatum, nec debet esse ut diximus nimis elaboratum ac numerosum, ut faciunt hac ætate non pauci, qui etiam si alias partes simplici stylo tractent, tamen exordia ad exquisitam elegantiam comitant, & peccant; sunt qui & venustam descriptionem vel solis vel Auroræ, vel prati floridi, aut speciosa arboris, aut etiam laudati animalis statim ante oculos ponunt, quæ quàm sophistarum seseque venditantium declamatorum exordijs apta sunt; tam abhorrent à vera Christianæ eloquentiæ forma. Hic enim fucus non excitat animos ad motum, & deuotionem, sed abstrahit potius, vel ad inanissimam aurium voluptatem, vel ad spectaculum ingenij, facundiæque dicentis: & attentionem, quæ tota in res, ipso statim initio, defigenda erat, ad obseruationem auertit phrasticularum artificij; leuissimi, quod perinde est atque frigidam aquam super struem lignorum projicere, quam cremare in animo fit. Ut omitam quod multos ea quasi ostentationis prolusio offendat, & dicentis auctoritatem eneruet. Denique illa differentia tanta, quæ inter exordium & alias concionis partes cernitur, indecora est, & ut initio significauimus monstro per similes, & cordatis viris omnino vitanda. Pronunciatio etiam Exordij debet fieri voce naturali & temperata, de qua videre poteris infra cap. de Pronunciatione. Gestus etiam sint moderati, sed non omnino nulli. Quidam enim vtraque manu suggestum ita apprehendunt ac tenent, ac si ne fugerent, aut ne ruerent formidarent. Ad extremum dubitare quis poterit, an in fine exordij sit quiescendum, ut iam apud plebrosque mos in Italia tenet. Aliqui aiunt omnino, alij contra negant; ego utro modo fiat penè iuxta æstimo. Possemus tamè mediam viam tenere, ut non omnino in fine exordij interquiescas, sed respices tamen, quia populus videtur expectare illam morulam, eaque videtur utilis, & Concionatori ad vocem, & populo ad attentionem.

Pronunciatio exordij.

Proposi-